

RĂȚIUNE DE STAT LA MEINECKE

ALEXANDRU BOBOC

Ideea „rațiunii de stat“ în istoria modernă conține, alături de *Geneza istorismului* (*Die Entstehung des Historismus*, I-II, 1936), principala contribuție teoretică a lui Friedrich Meinecke, cunoscut istoric și filosof al istoriei, care, ca profesor la Berlin (1901–1928), a apărat istorismul împotriva acuzației de „cercetare“ în favoarea trecutului. „Adevăratul istorism“, considera Meinecke, este structurat de conștiința istorică, este aplicarea la lumea istorică a principiilor de viață dobândite în marea mișcare spirituală germană de la Leibniz la Goethe. Istorismul a generat „un relativism în virtutea căruia orice configurație istorică, orice instituție, idee și ideologie pot fi considerate numai ca un moment trecător în fluxul infinit al devenirii“¹.

În ciuda unui aparent scepticism, Meinecke scria: „Consider dar profetiile despre decădere la fel de precare și subiective ca și prognozele despre ascensiune“; „vertical, nu orizontal, viața istorică tinde spre ceea ce este mai înalt (superior), pe care ea poate în genere să-l atingă. În fiecare epocă, în fiecare configurație individuală a istoriei se mișcă forțe sufletești care tind să se ridice peste natura apăsătoare și golul egoismului într-o lume mai bună. Mersul lor (al acestor forțe) poate duce mai sus sau mai jos, însă ceea ce ele dobândesc este un individual bine conturat, deosebit de tot ce a fost mai devreme sau mai târziu în istorie; ele dobândesc aceasta chiar dacă exterior privite eșuează. În ființa lor concretă și acțiunea însăși, indiferent de rezultatele lor temporale, fie ele chiar sub semnul unui regres, se află *valoarea lor*. În cele din urmă acționează aici concepția după care, cel puțin pentru noi, spiritualul nu-i ceva universal valabil în sensul adevărurilor matematice, ci se concretizează tot mai mult în individualitate“². Meinecke continua astfel linia lui Dilthey și Troeltsch, care considerau „istoricitatea“ drept trăsătura esențială a existenței umane.

În acest context se situează și lucrarea consacrată „Ideii de rațiune de stat“ care, după Meinecke, marchează o treaptă premergătoare esențială a gândirii istorice moderne. Termenul „rațiune de stat“ apare timpuriu în carteau lui G. Botero: *Della ragion di stato* (1589) și face epocă în operele lui Machiavelli, Guicciardini, Richelieu, Friedrich cel Mare și.a., apoi în interpretarea dată de Hegel (în *Die Verfassung Deutschlands*, 1800–1802). Ideea de bază (formulată clar încă la Machiavelli în *Il Principe*, 1532) este următoarea: „rațiunea de stat“ înseamnă: în situații concrete, omul de stat (puterea politică, în principiu) poate să utilizeze

mijloace care nu concordă cu morala deja consacrată; aceasta vine dintr-o cerință ce ar conduce la binele statului său. Căci politica își are propriile legi, nu este subordonată unor comandamente morale universale. În contrast cu aceste idei, Friedrich cel Mare a scris *Der Antimachiavell* (1740), în care formula ideea unui conflict între idealurile umanitare de rațiune și constrângerile politice. Mai târziu (1800–1802: *Die Verfassung Deutschlands*), Hegel subliniază (în virtutea principiului de bază al filosofiei sale: „tot ce este rațional, este real și ce este real, este rațional“) ideea suprapunerii „raționalului“ cu statul „real“, de unde decurge teza că factorul decisiv îl constituie moralitatea concretă, în unitatea pe care o realizează între comportamentul în virtutea dreptului și conștiința morală. Pe acest fond aprecia sensul concepției lui Machiavelli: „A ridica Italia la rangul unui stat“; în ceea ce privește mijloacele însă „nu poate fi vorba aici de nici un fel de alegere a acestora“.

„Rațiunea de stat“ exprimă astfel pretenția (Anspruch) statului de a se ridica peste dreptul, chiar de el păzit, dacă aceasta o cere un „interes mai înalt“. Până către mijlocul secolului al XIX-lea, „rațiunea de stat“ ținea de teoria și practica conducerii statului, apărând aşa-numita „politică reală“ de stat împotriva „reviriilor“ filosofico-juridice și etico-sociale. Este de reținut că această politică a luat amploare în statele totalitare, în condițiile cărora a devenit mai evident că „rațiunea de stat“ nu este compatibilă cu ideea statului de drept.

Scrierea lui Meinecke este cumva clasică în înțelegerea istorică și în explicația locului și rolului „rațiunii de stat“ în societățile moderne.

În acest sens, tematica celor trei „cărți“: I. *Epoca absolutismului în devenire* (Machiavelli, Bodin, Botero, Campanella, Richelieu, G. Maudé, H. von Roha); II. *Epoca absolutismului matur* (Grotius, Hobbes, Spinoza, Pufendorf, Rousset, Friedrich cel Mare, Courtiz de Sandras); III. *Machiavelism, idealism și istorism în Germania modernă* (Fichte, Hegel, Ranke, Treitschke), iar în final o „privire retrospectivă“ și o caracterizare a prezentului.

În introducerea (cumva program) la volum, Meinecke oferă o bună caracterizare a „rațiunii de stat“ (*Staatsräson*), dezvăluindu-i conținutul și finalitățile ca politică a statelor moderne: „Rațiunea de stat este maxima acțiunii statale, legea punerii în mișcare a statului. Ea spune omului de stat ce trebuie să facă pentru ca statul să se mențină în stare de sănătate și putere. Si cum statul este o alcătuire (*Gebilde*) organică, a cărui putere deplină se menține numai dacă această structurare poate să și crească într-un fel, atunci *rațiunea de stat* indică și căile și scopurile acestei creșteri“.

În concepția istoristă a lui Meinecke, această politică „nu se poate alege arbitrar și nici nu poate fi dată ca universal-valabilă și uniformă pentru toate statele, întrucât și statul este o formă individualizată, având propria sa idee de viață, în care printr-o structură singulară și printr-un mediu înconjurător singular legile generale capătă o altă modalitate de acțiune. «Rațiunea» statului constă în a se înțelege pe sine și lumea sa înconjurătoare și de a desprinde din această cunoaștere maxime ale acțiunii, maxime care vor avea oricând un caracter în același timp individual și general, statonic și schimbător...“. Pe acest fond și înțelegerea rolului omului de stat și a poziției istoricului: „Pentru fiecare stat există, în fie-

care clipă, o linie ideală a acțiunii, o rațiune de stat ideală. În a cunoaște aceasta constă strădania omului de stat activ, ca și a istoricului ce consideră totul retrospectiv“. Căci „judecările istorice de valoare asupra acțiunii statale nu sunt altceva decât încercări de a descoperi secretul veritabilei rațiuni de stat a statului respectiv“.

Meritele lui Meinecke constau în principal într-o tratare (totodată istorică și sistematică) a ideii „rațiunii de stat“ în perspectiva analizei raporturilor dintre politică și morală, insistând asupra momentelor în care concepția despre stat s-a înscris pe fâgașul modernității: Machiavelli și Hegel. Este urmărit procesul renunțării treptate la idealul anistoric al „celui mai bun stat“ și al conceperii realist-relativiste a statului, prin aprecierea „situației“ istorice a nevoilor umane în continuă schimbare. Urmând „rațiunea de stat“, puterea politică a secolelor trecute s-a exercitat pe baza unui potențial limitat, relativ îngust de mijloace și posibilități, ponderea intereselor „general-europene“ era destul de restrânsă. Către sfârșitul secolului al XIX-lea însă, aceste interese au căpătat un caracter principal nou; prin naționalism, militarism, capitalism, forța activă crescândă a marilor state moderne a condus la hipertrofarea ideii de putere de stat, a cărei idealizare fără limite a adus lumea vechii Europe în pragul catastrofei primului război mondial.

NOTE

1. Fr. Meinecke, *Vom geschichtlichen Sinn und vom Sinn der Geschichte*, Leipzig, Koehler & Amelang, 1939, p. 11.
2. *Ibidem*, p. 19.